

Inventari de barraques de pedra seca al terme de Montblanc

Manel Martínez i Garcia

Introducció

Les barraques de pedra seca són habitatges construïts exclusivament amb pedra, normalment pedra del mateix territori, extreta durant la neteja o despedregament de la terra de conreu. En alguns casos, també s'aprofitava la pedra d'alguna pedrera propera.

Les barraques són l'exponent més popular de l'art de la pedra seca, art constructiu que també contempla altres tipus de construccions, com ara marges, mines d'aigua, paravents, barracons o sitis per a les arnes, forns de calç, pous de gel... La característica comú d'aquest tipus de construccions són les pedra i el fet de no tenir cap material d'unió entre elles, ja que són col·locades en sec, pedra damunt de pedra.

Aquests tipus de construccions, es troben per tot el país, només en canvia el nom segons el lloc o la comarca on són: barraca de pedra seca, barraca de vinya, barraca de pagès, barraca de pastor, barraca de tros, claper, cabana de volta, monjoia, cocó... A part del nom, també trobarem diferències en les tècniques constructives, tant a la planta com a la superfície, a la volta, als portals i en d'altres elements.

Aquests habitatges eren d'ús rural. Si bé en l'actualitat la major part estan abandonats, tenien una gran utilitat com a refugis temporals en cas de pluja, de tronades estivals i de pedregades, per resguardar-se del vent fred de l'hivern o per protegir-se del sol i la calor de l'estiu. Eren utilitzats també per guardar els estris del pagès. En alguns indrets del país, les barraques són de grans dimensions i amb més d'una sala, i s'utilitzaven també com a habitatge temporal. No és el cas, però, de les barraques del terme de Montblanc, que són de petites dimensions i d'un sol cos, tret d'un parell de casos excepcionals.

Al nostre país, les barraques de pedra seca han estat sempre relacionades amb el conreu de la vinya, de fet, en molts indrets són conegudes com a barraques de vinya.

L'inventari

La idea de fer un inventari de barraques de pedra seca sorgí l'any 2001, quan es començà a marcar el traçat del recorregut del tren de gran velocitat (TGV) pel terme municipal de Montblanc i ens adonàrem que algunes construccions d'aquest tipus perillaven. Així fou com, animat pel Maties

Solé i pel Christian Pomaes del Museu-Arxiu de Montblanc, vaig començar a inventariar algunes barraques, especialment aquelles que segons el traçat del TGV havien de ser enderrocades.

Cal remarcar que a partir del 2002, paral·lelament a aquest inventari de barraques, també s'efectuà l'inventari d'altres elements de pedra seca gràcies al Programa de Recerca i Anàlisi de l'IPEC (Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya), del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, un projecte presentat per un grup de treball relacionat amb el Museu-Arxiu de Montblanc i format per Maribel Serra, Iolanda Vivancos i Rosa Canela (coordinadora) i del qual jo també formava part com a persona encarregada del treball de camp de l'inventari.

L'inventari pròpiament dit no ha estat tancat mai, ja que, de tant en tant, algun informador dona a conèixer una nova localització, si bé ja són casos molt puntuals.

El fet de realitzar aquest inventari ha representat moltes hores de caminar pel terme de Montblanc, i he de dir que ha estat molt gratificant, ja que m'ha ser-

vit per conèixer molts racons desconeguts i amb molta història al darrere, si bé és una història poc reconeguda i poc estudiada, la història escrita per aquells homes que amb les seves mans i poca cosa més van transformar totes aquestes muntanyes en terres de conreu per poder anar subsistent.

Metodologia empleada en l'inventari

L'inventari pròpiament dit s'ha realitzat a base d'una fitxa per barraca localitzada en camp. Aquesta fitxa s'ha estructurat de manera que hi hagués tota la informació indispensable, per aquest motiu, han estat dividides en set apartats.

El primer apartat ens orienta sobre la partida del terme municipal, alhora que serveix per recuperar aquest tipus de toponímia una mica oblidada. Hem de tenir present que l'àmbit geogràfic de l'estudi és més ample que el de l'antic terme de Montblanc, amb la incorporació dels termes de les pedanies agregades, motiu que encara enriqueix més aquesta toponímia i alguns cops duplica alguns topònims, com per exemple el del Pinetell.

El segon apartat de la fitxa ens serveix per fer una localització més exacta de la barraca tenint sempre com a punt de partida el municipi de Montblanc.

Un cop localitzada la barraca, entrem en el tercer apartat fent una breu descripció de l'entorn on es troba, si és una zona de conreu, si encara es cultiva o és un terreny erm, si és bosc o garriga..., així com altres elements de

l'entorn que podem considerar interessants de destacar.

En el quart apartat ja entrem a enumerar les característiques constructives de la barraca que són sens dubte els elements que més destaquen i donen una singularitat a cada barraca. Aquestes característiques les hem dividit en dues parts. La primera fa referència a la planta, especificant si és rodona, quadrada, irregular... la superfície interior d'aquesta i el volum interior. La segona part està dedicada al tipus de volta, falsa volta, mitja volta, mixta... i al recobriments d'aquesta volta, amb terra, pedres, pedruscall...

El cinquè apartat està dedicat exclusivament a les característiques del portal, amb les seves dimensions i les diferents tipologies de la llinda, de l'arc i dels muntants, així com a l'orientació de la portalada.

En el sisè apartat, expliquem l'estat de conservació en què està la barraca fent servir una escala de quatre valors:

-Bo: Bon estat de conservació.

-Regular: Són barraques, normalment, en bon estat de conservació, però que presenten alguna irregularitat.

-Dolent: Mal estat de conservació, despreniments, arrels a la volta o altres causes de mal estat, sense que la barraca estigui ensorrada.

-Ensorrada: La barraca està ensorrada, ja sigui parcialment o totalment.

Per acabar, a l'apartat setè donem les coordenades UTM de situació de la barraca així com l'alçada sobre el nivell de mar. Aquestes dades són preses

Les barraques són l'exponent més popular de l'art de la pedra seca.

al camp mitjançant un GPS.

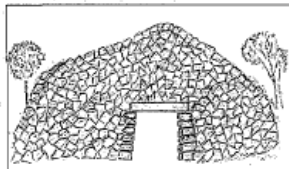
Tota aquesta informació va acompanyada (dins la fitxa) d'una fotografia.

Àmbit geogràfic de l'inventari

Montblanc, capital de la Conca de Barberà, situada en el migjorn de Catalunya, té un gran llegat històric, amb nombrosos monuments i amb un esplèndid recinte emmurallat. A aquesta joia medieval, l'acompanya un extens territori que forma el seu terme municipal, és on s'ha efectuat l'inventari de les barraques de pedra seca. Hem de tenir en compte que l'actual terme de Montblanc és la suma dels antics termes de Rojals (agregat l'any 1940), Prenafeta, Lilla i la Guàrdia dels Prats (agregats l'any 1879) i el de Montblanc mateix, i que sumen una superfície total de 92,24 km².

El terme de Montblanc està actualment en un estat de reforestació natural i espontània per l'abandó d'una gran part de la terra conreada a més de per l'abandó produït durant les dècades dels anys seixanta i setanta, quan s'abandonaren el 46,12% de terres conreades, deixant el territori en un estat en què la natura va seguint el seu curs lentament, apoderant-se dels antics conreus, poblant-los de pins, de cos-

Dibuixos de barraques:

barraca

portal arc de mig punt

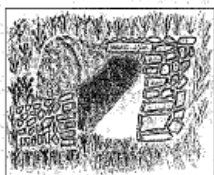
barraca de marge

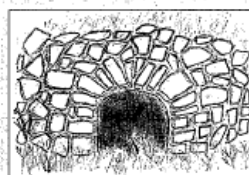
portal recte

portal doble arc

aixoplug

arc pla

colls, d'argelagues i d'altres plantes i arbustos que dificulten seriosament poder caminar per l'actual terme de Montblanc. Si a aquest fet hi afegim les transformacions en sòl industrial, i l'extensió urbanística dels darrers anys, ens queda tan sols una superfície del 29,22% del terme de Montblanc com a terres conreades.

Dades de l'inventari

Un cop acabada la presa de dades al camp, on s'han completat 187 fitxes de diferents barraques, es van començar a analitzar totes les dades obtingudes i repartides en els diferents apartats de la fitxa, que anirem descrivint en els següents apartats: distribució, datació de les construccions, diferents característiques i tipologies entre barraques (com la planta, la volta, el recobriments i el portal).

—Distribució de les barraques dins del terme:

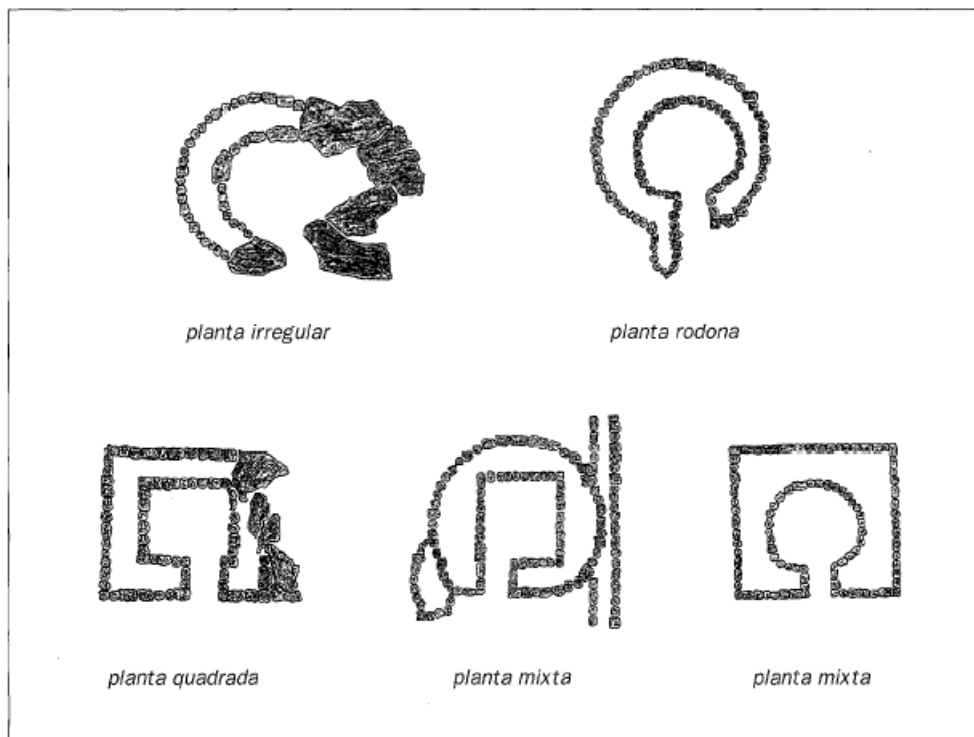
La distribució de les barraques de pedra seca en l'actual terme de Montblanc no és homogènia i ens trobem partides del terme amb una forta presència d'aquestes construccions i d'altres on no s'ha inventariat cap barraca. Sobre aquesta distribució, hem de fer algunes reflexions.

La primera partida, i potser la que més ressalta, la trobem entre l'antic terme de Rojals i la resta; en tractar-se aquest d'un territori de muntanya amb uns tipus d'aprofitaments rurals completament diferenciats, on predominava l'explotació del bosc, especialment a base de carboneres per l'obtenció de carbó vegetal. També era força comú l'aprofitament de pastures. Respecte a l'explotació agrícola, aquesta era bàsicament de cereals,

l'horta i la vinya eren només per a l'autoconsum de la gent del territori. Actualment, en aquesta pedania no hi ha pràcticament cap tipus d'explotació ni d'aprofitament agrícola. A l'inventari de barraques, tan sols s'han localitzat cinc barraques en l'antic terme de Rojals, quatre de les quals són a la pedania del Pinetell.

L'antic terme de Lilla ha resultat ser la pedania amb més localitzacions, hi destaquen les partides de les Fontetes i de les Rebolledes i la zona propera a l'estret de la Riba. El terme de Lilla és una zona amb molts accidents geogràfics i amb moltes zones de difícil accés, motiu que segurament ha ajudat a preservar aquesta gran quantitat de barraques.

La pedania de Prenafeta té diferenciades dues zones, la plana que neix als peus de la serra de Miramar

Dibuixos de F. Martínez

i que va fins al riu Anguera, amb cultius completament mecanitzats i on pràcticament no s'han inventariat barraques, i la zona de muntanya al voltant del tossal Gros, on tampoc hi ha barraques.

L'antic terme de la Guàrdia dels Prats havia d'haver estat un indret ric en aquests tipus de construccions per les seves característiques geogràfiques, però actualment és un dels termes amb més cultius mecanitzats, que de ben segur que deuen haver fet desaparèixer moltes de les barraques que hi havia; a l'actual inventari tan sols s'hi han comptat sis barraques.

El primitiu terme de Montblanc també és un territori molt accidentat

geogràficament, amb la zona plana propera al riu Francolí i tota la falda nord de les muntanyes de Prades, al sud del terme hi trobem els barrancs de la vall dels Lladrons, de la Pasquala i el de Sant Joan. Hem de destacar la zona de muntanya entre la serreta de Sant Josep, la Pasquala i Sant Joan, on hi ha una concentració important de barraques. L'altre indret amb moltes barraques és l'altiplà del coll de la Noguera entre el mas de Gassol i el riu Anguera, on les terres de cultiu van ser abandonades ja fa anys, abans de ser mecanitzades, i on s'han inventariat un bon nombre d'aquestes construccions.

(Seguirà en el proper número.)

**HUGUET
MASTELU**

**CORREDORIA
D'ASSEGURANCES**

GRADUAT SOCIAL

**ASSESSORIA
LABORAL I FISCAL**

Xavier Huguet Navarro
Montserrat Masdeu Ballart

c/ Major, 74 - 43400 MONTBLANC
Tel. 977 860 074 - Fax 977 862 083